

A zürjén *-jas* stb. és a votják *-jos* többesjel eredetéhez

1. A permi nyelvekben a többes szám jelének a következő alakjai vannak: zürj. *-jas*, Ud. *-jes*, P. *-iez*, *-ez*, KP. *-jöz*; votj. *-jos*. Például: *mort* 'Mensch; Mann': *mortjas*, Ud. *mortjes*, P. *morttez*, *ker-kuiez*, *ker-kuez* (*ker-ku* 'Haus, Wohnhaus, Stube'), KP. *mörtjöz*, votj. *murtjos* (*murt* 'Mensch'), B. *kışnoos*, MU. *kışnojos* (*kışno* 'Weib'), vö. WICHM.—UOT. szótárában Hauptzüge der Formenlehre: passim; UOTILA: SUSToim. LXV, 182, 264. — A zürj. P. *-iez*, *-ez*, KP. *-jöz* jel fonetikai helyzettől függő alakváltozataira vö. UOTILA: i. h.

BUDENZ (MUSz. 404; NyK. XXII, 380) a permi többesjel valamennyi változatát a zürj. (WICHM.—UOT.) V., Sz., Lu., Ud., P. *jez*, I. *jéz* 'Volk, Leute, Menschen, andere (Leute); Fremder, anderer; fremd', (GEN.) KP. *jöz* 'Zeit', *jöz-aj* 'Schwiegervater', votj. (WIED.) *joz* 'Glied, Gelenk, Altersgenosse', (MUNK.) Sz. *joz* 1. 'íz, izület', 2. 'bütyök, bog, csomó (a szalma szárán)', 3. 'párja, viszony szerinti megfelelője, hozzáillője vkinek v. vminek', M., Sz. *joz-kalik* korácsok, kortársak; Altersgenossen' szókkal egyeztette. WICHMANN előadásában (I. UOTILA: SUSToim. LXV, 182—3) a zürj. *-jas*, Ud. *-jes* ~ votj. *-jos* alakot az osztj. (KT. 141—2) DN. *ja'χ* 'Mannsleute, Mannsvolk', V. *ja'χ* 'Mannsleute', Trj. *ja'χ* 'Mannsvolk' stb. szóval vetette egybe (ugyanígy: UOTILA: i. h. és FUF. XXIX, 26; I. még LYTKIN: Nyr. LIX, 76). UOTILA (i. h.) szerint csupán a P. *-iez*, *-ez*, KP. *-jöz* alakok származhatnak a *jez* 'Volk, Leute, Menschen . . .' főnévből.

2. WICHMANN magyarázata hangtani és jelentéstani szempontból kifogástalan ugyan, én mégis valószínűbbnek tartom, hogy a nagyfokú hangalaki hasonlóságot mutató permi többesjelek (helyesebben: a permi nyelvek többes szám jelének különböző alakváltozatai) nem választhatók el egymástól, hanem genetikailag összefüggenek, és a zürj. *jez* 'Volk, Leute, Menschen . . .' stb. főnévvel azonosak. Ez a BUDENZra visszamenő etimológia hangtanilag is jól védhető. A zürj. *jez* ~ votj. *joz* szó valószínűleg az őpermi alapnyelvben vált többes számjellé. A zürj. *jez* ~ votj. *joz* (~ fi. *jäsen* 1. 'Glied, Gelenk'. 2. 'Mitglied', egyéb rokonnyelvi megfelelőit I. MUSz. 829; SKES.; FUF.) szóban feltehető őpermi *o *ä hangra megy vissza (vö. E. ITKONEN: FUF. XXXI, 291, 325). Az őpermi *o hangnak a votj. *-jos* *o*-ja és a zürj. Ud. *-jes* *e* hangja szabályosan felel meg. A zürj. P. *-iez*, *-ez* többes jelben, úgyszintén a *jez* főnév Le. *jez* : *jez-vi* 'Fingergelenk, Halmknoten' alakjában *e* > *e* változás történt a szóeleji *j*-hatására (vö. E. ITKONEN: i. h. 291). A KP. nyelvjárásban az első szótagnál hátrább csak az *a*, *ə* és az *i* magánhangzók fordulnak elő: A zürjén nyelvjárások nem első szótagbeli *i* és *e* hangja helyén a KP. nyelvjárásban egyaránt *ə* van, például: inessivus: *-jn* ~ KP. *-ən*, instrumentalis

-en ~ KP. *-en*, terminativus *-edž* ~ KP. *-ež* stb. (vö. GENETZ: SUSAik. XV/1, 49 kk.). A KP. *-jez* *θ* hangja tehát szabályosan felel meg a zürj. Ud. *-jes*, P. *-iez*, *-ez*, votj. *-jos* többesjel magánhangzójának.

A zürjén nyelvjárásokban — mint láttuk — az Ud., P., KP. nyelvjárások kivételével *-jas* hangalakú többesjel használatos. A *-jas* *a*-ja az Ud. *-jes*, P. *iez* stb., votj. *-jos* alakokban is feltehető előpermi **ä*-re megy vissza. Az **ä > a* változásról I. E. ITRONEN: FUF. XXXI, 265, 325. A kétféle hangképviselő esetleg arra utal, hogy a *jez* főnévből már az őpermi alapnyelvben többesjel lett, s így a *jez* szó és a belőle alakult többesjel összetartozásának a tudata a nyelvérzék számára már korán elhomályosult. Ez viszont azt eredményezhette, hogy a többesjel magánhangzója — legalábbis az alapnyelv bizonyos nyelvjárásaiban — a *jez* főnév magánhangzójától eltérő módon fejlődött.

A *jez* főnévben az előpermi *-s* az első és a második szótag között *-z*-vé lett, a második szótagnál hátrább, a zürj. *-jas*, Ud. *-jes*, votj. *-jos* alakokban azonban hangtörvényszerűen megőrződött (vö. UOTILA: SUSToim. LXV, 172 kk.). A P. *-iez*, *-ez*, KP. *-jez* alakokban a *z* másodlagos lehet. Az eredeti *s* feltehetőleg zöngés mássalhangzók előtt vált *z*-vé, majd innét (a P. nyelvjárásban) analógiás úton más fonetikai helyzetben is elterjedt (vö. KP. *-jez* : *mórtjōskot* 'emberekkel', *vúnjeznimlō* 'unseren Brüdern').

'Mensch, Volk' jelentésű szónak többes szám jelvé való fejlődése a török-ségben is ismeretes (vö. RÄSÄNEN: SUSAik. L/7, 4; RAVILA: FUF. XXVII, 99).

RÉDEI KÁROLY